

***

*с. Мар'їнка Сталінської округи.
Записала 1 березня 1928 року
студентка I курсу
Сталінського педтехнікуму В. Мусієнкова
від Одарки Деркач, Одарки і Ганки Манько
(АНФРФ ІМФЕ, ф. 1, од. зб. 661, арк. 36–44)*

Про одружіння в с. Мар'їнці старенькі бабусі розповідають так. За старих часів, коли була панщина, сваталися не так. Сватання хлопця й дівчини залежало від волі їхнього пана. Хлопець в ті часи брав тільки ту дівчину, яку дозволяв пан, а також дівчина йшла тільки за того хлопця, що дозволяв пан. Коли дівчині й не наравиться хлопець, а як пан заставить, то йди, хоч — не хоч. Як хлопцеві понаравиться якась дівчина, то він іде до пана і просить його дозволу ожинитися на їй, як що ж вона не согласна йти за його, то її ведуть на конюшню і там панська челядь б'є її, аж поки не скаже: «Піду». А вже, як пан не захоче, щоб хлопець і дівчина побрались, хоч вони й люблять один одного, то вмісті їм довіку в купі не бути. Свадьби тоді не гуляли, а як коли і не вінчалися, бо не було за що.

Після панщини бралися не так. Хлопець бере тільки ту дівчину, яку хотять його батько, мати; і дівчину віддають за того хлопця, що наравиться її батькам. Тепер уже й свадьбу гуляли.

— А як же у вас сватаються, бабусю?

— Та як же? Коли понаравиться хлопцеві якась дівчина, що, може, він з нею гуляв, або ні, тоді молодий бере собі двох дядьків у ста-

рости і йде її сватати. Сватати йдуть тільки ввечері; два старости і жених з ціпками, з паляницею, з пляшкою горілки. Коли ввійдуть у хату, стануть на поріг і кажуть:

— Добрий вечір. Питайте, чого ми до вас прийшли?

— Добрий вечір. Чого прийшли, то скажете.

Дівчина, як тільки вглядить старостів, зараз тікає в другу кімнату або зникає кудись геть і жде, аж поки її покличуть. Старости, як тільки поздоровкались, віддають батькові хліб; сідають, розказують батькові та матері за жениха: хто він такий, відкіля і що має. Питають після цього, чи віддадуть їм дочку за його, а молодий весь час мовчить. Якщо батько не згоден віддати своєї дочки, то оддає назад їхній хліб і старости ідуть додому. Коли батько згоден віддати за цього жениха дочку, тоді вони кличуть дівчину в хату і питають її, чи вона погодна іти за його заміж. Дівчина зпершу, соромлючись батьків, почервоніє, як жар, стане біля печі та й колупає припічок або хустку у руках мене, а без діла не стоїть. Довго її допитується батько, чи піде, аж поки таки вона вимовить «Піду». Тоді невеста бере свою паляницю, а жених ту, що принесли, обмінюються три рази ними так, що паляниця молодій зостанеться жениху, а його зостанеться їй. Помінявшись, кладуть їх на стіл, самі стають перед образами навколуюшки, вдарять три поклони, три рази перехристяться і тоді встають. Старости ставлять на стіл горілку, мати молодій дає закуску: гірки [огірки], капусту чи сало. Старости з батьками п'ють могорич, а молоді йдуть у другу кімнату і балакають. Як п'ють могорич, балакають про все, вихваляють молодих та назначають, коли будуть робити оглядини. Попивши могорич, кличуть молодого, беруть паляницю, та вже не ту, що принесли, а ту, що молода дала взамін, прощаються і йдуть додому. В призначений день батько, мати і родичі невести йдуть до жениха на оглядини. Коли в'їдуть до жениха, і як їм понаравиться двір і хата, то заходять у хату, випивають, кажуть, щоб на другий день прийшли до їх за рушниками, а коли ні, то і не заходили і в хату, зараз йдуть назад. На другий

день жених з батьком, матір'ю і родичами йдуть до невести за рушниками. Невеста в цей день кличе і своїх родичів до себе: батька і матір хрещену. Тут вони обідають, випивають. Невеста перев'язує через плече старості рушник, свекрові і свекрусі дарить гарні платочки, а іншим родичам дає дешевші платочки. За обідом всі вмісті назначають день вінчання: чи то в п'ятницю, або середу і неділю, бо в останні дні не можна, а після цього молодий з старостами йдуть до батюшки договоряються за вінець і платять йому за це — або три карбованці, або три пуди пшениці. Батюшка зараз питає, чи вони по согласію зіходяться, бо як не по согласію, то не буде й вінчати. І ще за роки питає: як невеста старша від молодого, то тоді з її годов скидають лишні, щоб її було скільки, як йому, а йому їх набавляють. Бо як буде вона старша, то йому не можна буде сказати «Брешеш» і все величати — казати на неї не «ти», а «ви».

— Бабусю, а у вас весь год вінчаються в оці дні, що ви сказали?

— Е ні: у спасівку, петрівку, пилипівку не можна совсім вінчатися, а можна вінчатися тільки від одохрещення до заговін. Так от, коли жених з старостами договорється за вінчання; тоді жінки в жениха і в невести в четвер або п'ятницю збираються пекти шишки і коровай. У невести, коли садовлять коровай в піч, то кладуть його на віко з діжі, а потім кладуть на лопату. У коровай ставлять дві свічки, за-свічують їх, одну назначають жениху, а другу невесті; і сунуть за челюсти. Коли, яка потухне з них — чи женихова, чи невести — то той з них раніше вмере, а коли будуть горіть обидві, то буде йти на добро і на все хороше, а коли потухнуть обидві, то вже не жить їм вкупі. Коли ліплять коровай в невести, то співають такі пісні:

Яра пшениченька яра, я ж її в'язала,
На коровай збирала, я ж її полола,
руки поколола,
Я її пожалала, коровай дожидала.
Світи, місяцю, з раю нашому короваю,
Щоб було видненько краяти.

У жениха, коли ліплять шишки і коровай,
то теж так саме, як і в невести, тільки пісні спі-
вають інші:

У лісочку голубець гуде,
то ж не голуб, тож не сизенький,
тож Іванко молоденький.
Із батеньком поражається:
— Скільки мені та бояр брати,
Кого ж мені та в гості брати?
— Бери, синку, всю родинку,
І близькую, і далекую,
І багатую, і вбогую.
Що багатая — за столом сидить,
А вбогая — в порогах стоїть,
То багатая мед горілку п'є,
А вбогая дрібні сльози лє.

Коли всунуть уже коровай в піч, то тоді
приспівують:

Ми ж його годували,
Щоб тут погуляли.
Чорного вола вбили,
Чорного рогатого,
Для роду багатого.
Ми б свиню закололи,
Так у нас свиня пані-матка,
Будуть плакати паценятка.

Після того, як попечуть коровай, на другий
день, в суботу, молода з дружкою старшою збі-
ра собі дружок на вечорини, або вони ще звуть-
ся «Вареники» [дівич-вечор]. На цьому вечері
гуляють тільки молоді з дружками, а батька і
матір немає. Приготовляють на цей вечір варе-
ники з сиром, з канфетами і з грішми. Роблять
вільце, чіпляють на його квітки, канфети, гроші
і різні прикраси. На вечоринах співають:

Ой загули голубоньки, садом летючи,
а з ними Марусенька, плачучи,
Свого батька рідньогого просючі:
— Ой заверни, мій батенько,
голубоньки в сад!
Нехай вернуть моє гуляннячко назад.
Нехай летять голубоньки аж на ріки,
Нехай жинуть гулянечко аж на віки.

Ой за хатою, за світлицею стоїть верба
з рослицею,
Ой хто ж тую вербу ізрубає, ой хто ж
тую росу позбірає.
Іванечко вербу ізрубає, Марусечка росу
позбірає.

Спасибі тобі, моя ненько, що будила мене
раненько,
А я раненько вставала, собі рушників
надбала,
На тихій воді білила, своїх старостів дарила,
Що напяла я за зімочку, розділили за
годиночку,
Що напяла та набілила, за один вечір
розділила.

Скриня ж ти моя, скриня, як із тебе
добро гине,
Що напяла та й набілила, чужим
старостам розділила.

Ой хвалилася моя мати
Ніколи мене та й не збудися,
А тепер сідай на кінець столу
Та надивляйся на мене
чорненькими та й оченятками,
дрібненькими та й слізеньками.
Не так на мене, як на русу косу,
На дівочькую красу.

Коли в невести немає матері, то співають
сирітську пісню:

Пливи, пливи, сіре утя, по тихій воді,
— Прибудь, прибудь, моя ненько,
тепер ік мені.
— Ой рада б я, моя доню, прибути к тобі,
Насипали сирій землі на груди мені.
Ой поки я з кістоньками собируся,
То й до тебе, моя доню, опізнюся.
Ой рада б я, доню, прибути к тобі,
Та пристали мої устоньки до доски.
Кланяйся, моя доню, чужому,
як своєму батеньку рідному.

В цей час, коли співають цю пісню, то мо-
лода плаче.

Згори та в долину
 По червону ю калину,
 По хрестатський барвінок
 Марусеці на вінок.
 Забарная Марусечка забарилась,
 Поки собі дружечок собралась,
 Темная ніченька настала.
 — Ой до двору, дружечки, до двору,
 Та рубайте сосоньку додолу.
 Годі тобі, сосонко, стояти,
 Годі тобі, Марусечко, гуляти.

На другий день після вечорин, вранці в неділю їдуть вінчаться. Перед тим, як уже молодий з молодою збируться, тоді кличуть батька й матір хрещену молоді, то вони їх благословлять. Їдуть вони вінчаться з восьми душ. Молода бере собі старшу дружку і двох поручників, і молодий бере двох поручників і світилку. Вбірається молода до вінця так: надіва на голову вінок, сорочку з вишитими квітками, спідницю гарну і карсетку, а молодий без квіток надіва новий піджак і нові штани. Коли виїжають з двору, то співають пісню:

Чи чуєте, конеченьки на селу,
 Чи підвизите княгиню на ту гороньку
 круту.
 Поз ту ю церковцю святу,
 А втій церкві святий Спас,
 Звінчай наших діток в добрий час.

Коли сирота, то співають таку пісню:

Під дубом, дубом вдарили в бубон.
 Анголи на небі, збудіть матінку до суду,
 Збудіть матінку до суду, беруть доньку
 до шлюбу.
 — Ой Бог тобі, моя доню, до помочі,
 анголи до радости.

Коли повінчаються, жених їде додому, а молода теж додому. В цей час у молоді вже в хаті побрибірано; дружки за столом сидять рядочком, як віночком.

Перед образами горить лампадка, стіл засланий новим скатертьом, лави позастилані рушничками, на столі стоїть вільце, гарно ро-

зукрашене, і ще на столі стоїть глечик з колосками. Мати вже наварила всього їсти, батько горілки приготував. Дружки позапинані чирвоними платками та поперецьязані рушниками. Коли ввійде молода в хату, то вони зараз співають:

Ой матінко моя, тепер я не твоя,
 Тепер я того пана, з ким на рушнику
 стояла.
 Не так і з паном, як з мужиком,
 Зав'язала рученьки рушником.

Молодий тільки приїде додому з вінчання, запряже йому батько коні, і зараз же з свашкою, дружком, боярами і з усіма родичами їде за молодою. Коні повбірані в стрічки. Свашка, світилка, бояри попідв'язані платками або рушниками. Світилка під час їзди держе меч, і свашка із торбою, а в торбі повно шишок. В боярів усіх є квітки, стрічки, покраси різні. Їдуть вони трьома або чотирьма возами. На першому їде жених, дружок, світилка, свашка, на другому — бояри, на третьому — всякі родичі, а на четвертому їдуть музиканти з скрипкою, гармонією, бубоном і цілу дорогу грають. Коли виїжають з двору, то мати жениха набірає в глечик жита, мішає його з грішми і сипле за тим возом, де сидить жених, це для того, щоб невістку взяв син багату та добру. Заїхавши до двору молоді, а на воротах стоять штук 8-9 хлопців з кійками і не пускають, поки молодий поставить могорич. Під цей час дружки співають:

Марусена ньенька та вийшла за ворітенька,
 Глянула та оченьками, стрепенула та
 рученьками:
 — Ой що ж воно за орда їде!
 Усі двори все минаючи,
 А до мого привертаючи.
 Хотять мене тай завоювати,
 Хотять в мене Маруську узяти.
 Буду бити-воювати,
 Маруську не давати.

Коли жених поставить могорич, тоді одчіняють ворота і він вїжає в двір. Бричка же-

нихова становиться проти дверей, у хату зараз не йдуть. Систра молоді виносе стільці, відро води, хліб, а дружки співають:

А на хаті зілля, а в хаті весілля,
А на дворі бояри, як мак розцвітає,
А в хаті дружечки, як золото сяє.

Тоді дружок встає з брички, входе в хату, аж три рази з глечиком квасу, на глечик — шишка. Зараз коли вийде, то каже:

— Здорові, свати, та, Боже, вам поможи на все добре.

— Спасибі, Боже, й вам поможи.

— Пустіть, свати, в хату погрітеся, далеко їдемо, коні втомилися, вихола. Пустіть перегріться.

А дружки йому кажуть:

— Не пустимо, паняйте далі, нам таких не нужно.

І з цим він виходе з хати. Другий раз входе — і знов йому таку відповідь, третій раз, коли вийде, то дружки співають:

Чи немає на печі проса?
Хоч би швидче втекти,
Щоб не загадали товкти.

Дружок тоді каже:

— Староста, пані підстаросто, благословили в цей дом увійти, благословіть молодого князя за стіл завести.

Молода в цей час сидить за столом, нахнюпившись. Дружок йде за молодим і веде в хату, а дружки співають братові, що стоїть біля молоді:

Братіку, не лякайся, братіку, постарайся,
Не продавай сестру за півзолотого,
Проси червоного од зятя молодого.
І од поїзда його, і од коней вороненьких,
І од бояр молоденьких.

Після цієї пісні жених повинен платити братові гроші. Коли заплатить, то дружок веде до молоді, зв'язує їм руки платочком і обводить три рази кругом столу, а дружки співають:

Татарин, братік, татарин,
Продав сестру за талар,
А русу косу за п'ятак,
А біле личко відав так.

Обвівши їх кругом столу три рази, посадить на покуті, тоді жениху треба цілувати невесту. Буває так, що жених застидиться і не поцілує, тоді дружки приспівують:

Тобі, дружок, та й не дружкувати,
Тобі, дружок, свиней пасти,
А молодому заганяти,
Що не вміє цілувати.

А коли жених поцілує молоду, то співають:

Наша Марійка, наша
Піймала собі пташа
У зеленому житі,
Щоб було с ким жити.

Як посідають молоді на покуті в парі, тоді дружки співають:

Кличем боярів до хати,
Зеленої травки топтати
Червоними чобітками,
Золотими підківками.

Тоді бояри, світилка, свашка і всі, хто приїхав, входять в хату, здоровкаються і сідають за стіл. В цей час дружка должна вберегти колоски від боярів. А коли не вбереже і бояри зхватять, то тоді дружки дружці приспівують:

— Де ти, дружок, бувала?
— Сорока стріяла,
Колосков утеряла.

А коли дружка вхватить раніш, ніж бояри, то їм приспівують:

— Де ви, бояри, бували?
Ще й за стіл позалазили,
Щоб вам очі повилазили.
Чого ви, бояри, білі,
Чи ви молоко їли?
— На дружок задивилися,
В молоці потопилися.

Коли посідають усі за стіл, дружка каже: «А ну за наші труда по чарці вина!». Свашка з торбою сідає за стіл, світилка біля неї сіда і світить меч, а за ними сідають бояри і біля молодих сидять ряд дружок. Батько зараз починає частувати. Дружок вип'є тільки одну чарку, встає з-за столу і вже не сідає і не п'є, а слідить весь час за порядками та за молодими. Дружки випивають та все співають:

Од столу до полу,
Наїхав Іванко з своєю литвою.

Після цієї пісні дружки починають сміятися з тих, хто приїхав від жениха:

Світилка, шпилька при стіні,
На їй сорочка не їй.
Прийшла сусідка, торкає:
— Скидай сорочку, бо вже смиркає.

Свашка неліпашка дружок не дарила,
Одну зліпила та й ту сама зділа.

Старший боярин краший, на йому жупан
рясний,
Поміж тими рясами сидять воші копицями.
Од столу до припічка втоптана стежичка,
Бояри втоптали, помий хльобтали.
А старший не напився та й з головою
втопився.

А на комені чашка стояла,
А в ту чашку діти плювали,
А подайте ту чашку та напоїмо свашку.

Тоді свашка одспівує дружці:

Зась тобі почастую, зась,
Іди з свиньми ляж-ляж,
Де свині лижали, почастухи бажали.

Дружки співають ще боярину:

Старша дружка тетериться,
Старшого боярина соромиться,
Старший боярин, як барин,
Витріщив очі, як баран.

Після цих співів починають обідать: борщ, холодець, локшу, жарине, кісіль і все, що є,

батько всіх частує горілкою. Під час обіду молоді сестра зрива з вінка квітку в молоді і пришиває молодому до картуза. Потім, коли пришиє, надіває на голову і розплітає молодій косу, а дружки співають:

Має косонька, має,
А в молодого квітки немає.

Як розплите косу сестра, тоді співає сама:

Зятіку, не лякайся, зятіку, постарайся,
Заглянь у кишеню та витягни грошей
жменю,
Поклади на тарілку та викупи свою
дівку.

Тоді молодий викидає скільки є грошей. Сестра забире гроші з тарілки, а в молоді забере ленту ту, що розпліла в косі. Після цього дружок на голові несе з другої кімнати коровай, покладений на віко, зверху накритий рушником, і каже: «Старосто, підстаросто, благословіть у цей дом хліб-сіль унести!». А староста: «Бог благословіть, і ми благословимо». Тоді він внесе, покладе на стіл і знову каже: «Старосто, пані підстаросто, благословили внести, благословіть і на мир розділіть». Тоді починає різати, із молодіної руки роздає на тарілці всім, а дружки приспівують:

Дружка коровай крає,
Семеро дітей має.
— Чи бачиш ти, дружка,
Як твоя жена стоїть,
Семеро дітей держить?
У кожної та дитиночки
По чотири торбиночки.
Дружка коровай крає,
Своїм дітям в торбинки пхає,
Дружка коровай крає,
Срібного ножа має,
Золотою тарілкою розсилає.

Боярам старша дружка співає:

Старший боярин косий, другий безносий,
Третій без уха, та й той пісні слуха.

— Я ж ходила у вишневий сад,
А на мою голову весь цвіт опав.
— Це ж тобі, моя доню, такий цвіт,
Що не зпаде з голови поки й вік.

Ладнай, мати, розу, знімайте Матір Божу,
Давайте в руки, час пора до свекрухи.
Брала Марусечка льон, льон,
Виганяла дружичок вон, вон.
На що було брати, як нас виганяти.

Даєш, моя мати, та й од себе,
Зоставайся, рута-м'ята, та й без мене
Та уставай, моя мати, та раненько,
Та поливай руту-м'яту та дрібненько.

По дорозі василички росли,
Куди ж нашу сестричку повезли,
По дорозі василички кущами,
Куди ж її молоденьку помчали?
Кучерявий візник, паняй коні швидко,
Щоб не бачив батько, як плаче дитяtko.

Поїзд поїхав з двору, а дружки йдуть додо-
му і співають:

Розійдимися, сестриці,
Розкотімося, кислиці,
Розлука наша з тобою,
Як з рідною сестрою.

Дома у невести ще трохи погуляють і розі-
йдуться. А у жениха, як побачуть, що їде жених
з невестою, розкладають на воротях огонь, щоб
через його переїхав жених з невестою. Це для
того, що як переїдуть через огонь, то в невести
зникнуть всі болізни, які є, щоб вона була чиста.
Баби і молодичі, що гуляють у батька в жениха,
як побачуть, що він везе невесту, то співають:

Свекруха невістки бажала,
До купи пиріжки збирала,
До купи для своєї невістки голубки.

Як уїдуть у двір, батько і мати просять з
хлібом їх до хати. Вони входять, сідають всі
за стіл, починають випивати, гуляти. Баби за
вечерею співають пісні:

— Тобі, мати, не журитись,
Тобі, мати, веселитися.
Раненько вставати,
Порядок давати.
Тобі, мати, води не носити,
Тобі, мати, печі не топити,
Раненько вставати,
Порядок давати.
— Як носила, то й носитиму,
Як топила, то й топитиму,
Тільки тої слави, що невістки діждали.

Так погуляють, а потім розходяться. Друж-
ко і свашка беруть невесту і жениха, ведуть у
другу хату. Свашка зкидає з невести цвіти, ве-
сільне плаття, надіває друге, не весільне плаття,
стеле їм постіль, тоді бере з невести честь. Не-
веста бере шишку, перев'язує красною лентою і
дає свашці. Це «честь». Свашка «честь» пере-
дає дружкові, а дружок передає кізлану (брато-
ві і сестрі, тільки вони вже повинні бути замуж-
ні), а вони вже везуть цю «честь» її батькові і
матері. У понеділок з утра до жениха приходить
свашка і дружок, вони будять невесту і жениха,
дружок зв'язує їм руки рушником і виводить у
кімнату, де вже гуляють баби. Жених і невеста
поздоровкаються, невеста повісе своє полотен-
це, візьме води, умиється і уміє всіх, хто в хаті,
і витре всіх полотенцем. Тоді сідають за стіл,
випивають, а баби співають:

Знати, Маруську, знати, з якої вона хати,
Калиною обтикана, черчиком обсипана.
Ой лавки-прилавки горять, як китайки,
Вітрець повіває, калину вгинає,
Марусенька-господиня, як мак процвітає.

За столом, як сидять, невеста частує гос-
тей, свашка ходе з бутилкою водки на тарілці
і рюмкою, наливає водку, а невеста частує гос-
тей. І гості їй дарять: хто платок, хто гроші, хто
овець дає на нове хазяйство і таке інше. По-
дарене свашка носить на плечах. Після невести
ходить жених і дружок, дружок наливає водку,
а жених частує, йому тоже гості дарять усе на
хазяйство, а як дарять на рубаху, на піджак, так
дружок носить на плічах усе. І у невестеного
батька тоже. Собіраються баби, гуляють і до-

жидають невесту. Як уже в жинихового батька обдарять, тоді жених і невеста, дружко і свашка беруть коровай, намазують медом і йдуть до невестеного батька. Тепер ідуть уже без ікон. Як прийдуть, тут тоже випивають, гуляють, дружко крає коровай. Невеста оп'ять частує гостей, а вони дарять її. Після неї частує жених, його тоже дарять. Батько дає корову або коняку, землі десяти три. Гуляють аж до вечора, тоді жених, невеста, свашка і дружко ідуть додому, гуляки розходяться. А в вівторок у обіди сусіди несуть пшениці і невестиній матері, і невесті, і жиниху подарки, що обіщали. Як є в снопах, то несуть в снопах, молотять. У хаті на комені записують, скільки дає копа. Баби і молодіці співають уже не весільних пісень, а другі:

Ти ж мене підманула, ти ж мене підвила,
Ти ж мені молодому вечеряти не дала.

Зносять баби курі, ріжуть їх, жарять і їдять. Це гуляють і в невести, і в жениха. Тільки мо-лода вже не дома, а в молодого гуля.

В середу вже бируть батька або матір і возють по селу продавати. Як продадуть, то тоді ідуть додому і пропивають ті гроші з усіма, що зібралися гулять. Пропивши і ці гроші, уже перестають гулять, бо вже все попропивали, і з цим розіходяться додому. Дівчина, як кін-четься вся свадьба, то вона почина кожен день раненько вставати, щоб свекруха ще спала, а вона встала, питалася, що робить, що готувить їсти. Витопить швиденько, а тоді сіда знов за діло, шие або пряде, а без діла не сидить.